

گام‌های توسعه در آموزش پزشکی
مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی
دوره نهم، شماره اول، ص ۴۵-۳۴، ۱۳۹۱

ارزیابی اساتید توسط دانشجویان: رویکردی جامع

مسعود رحیمی^۱، ربابه زروج حسینی^۲، محسن داراییان^۳، عباسعلی طاهریان^۴، احمد خسروی^{۵*}

۱. کارشناس ارشد پرستاری بهداشت جامعه، مربی گروه پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی شاهرود، ایران
۲. کارشناس ارشد آموزش پزشکی، مربی گروه پرستاری، مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شاهرود، ایران
۳. فوق تخصص قلب و عروق، دانشیار گروه قلب، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی سمنان، ایران
۴. پزشک عمومی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی سمنان، ایران
۵. دانشجوی دکتری اپیدمیولوژی، مربی گروه علوم پایه، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شاهرود، ایران

• دریافت مقاله: ۹۰/۲/۲۸ آخرین اصلاح مقاله: ۹۰/۵/۱۷ • پذیرش مقاله: ۹۰/۷/۱۰

زمینه و هدف: یکی از روش‌های ارزشیابی که امروزه کاربرد زیادی دارد، استفاده از نظر دانشجویان است. در این فرایند توجه به نظرات مشتریان اصلی ارزشیابی (اساتید) مهم می‌باشد. هدف از این مطالعه، مرور نظام‌مند مطالعات با موضوع نظرات اعضای هیأت علمی در مورد ارزشیابی اساتید توسط دانشجویان می‌باشد.

روش کار: در این مطالعه ۱۷۵۰ خلاصه مقاله ارایه شده در سمینارهای داخلی از سال ۱۳۵۸ و مقالات ارایه شده در بانک‌های اطلاعات علمی داخلی و خارجی (Pub med, Scopus) با استفاده از واژه‌های ارزشیابی اساتید، ارزشیابی دانشجو، خودارزیابی، کیفیت تدریس، دیدگاه اساتید، روند آموزش، رضایت‌مندی، شیوه تدریس، مسوول ارزشیابی، بازخوراند ارزشیابی، دیدگاه اساتید و علوم پزشکی مورد بررسی قرار گرفتند. در نهایت تعداد ۴۷ مقاله پس از مرور اولیه و فراخوان از دانشگاه‌های مختلف انتخاب و توسط گروه محققین جداگانه بررسی و براساس معیارهای تعریف شده در جلسات مشترک گروهی نتایج آنها ادغام شدند.

یافته‌ها: رضایت اساتید از نتایج ارزشیابی در مجموع ۴۷/۸٪ و تاثیر بازخورد نتایج ارزشیابی ۷۱/۲٪ گزارش شده است. بیشترین رضایت اساتید از زمان انجام ارزشیابی (با میانگین ۶۵/۵٪) بوده و همچنین اکثریت آنها نیز مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی را بعنوان واحد ارزشیابی کننده، مناسب می‌دانستند. میانگین نمرات ارزشیابی اساتید به روش خودارزیابی از ارزشیابی توسط دانشجویان بالاتر بوده و همبستگی بین نمرات پایین گزارش شده است.

نتیجه گیری: عدم رضایت مناسب اساتید از این نوع ارزشیابی و ضعف‌های موجود در جنبه‌های مختلف فرایند آن، ضرورت بازنگری در روش ارزشیابی و استفاده چند روش ارزشیابی را ایجاب می‌نماید.

کلید واژه‌ها: ارزشیابی، اساتید، دیدگاه، بازخورد، مرور نظام‌مند

* نویسنده مسوول: ساختمان مرکزی، دانشگاه علوم پزشکی، میدان هفت تیر، شاهرود، ایران

مقدمه

قضاوت نهایی ترکیبی از اطلاعات ارزشیابی‌ها مورد استفاده قرار گیرد (۶).

روش های ارزشیابی اساتید بر حسب هدف ارزشیابی و ملاک‌های آن متفاوت است اگر منظور ارزشیابی دقیق و قابل اعتماد از استادان است لازم است که روش های مختلف ارزشیابی مورد استفاده قرار گیرد.

یکی از روش های ارزشیابی که امروزه کاربرد زیادی دارد استفاده از نظر دانشجویان است که متداول و سهل‌الوصول است و بسیاری از دانشگاه‌های بزرگ دنیا از آن استفاده می‌کنند (۵،۶). از طرف دیگر برخی از مطالعات نشان داده‌اند که نظر دانشجویان در مورد اساتید ممکن است ناشی از عواملی باشد که با موضوع ارزشیابی استاد مرتبط نبوده است. در این راستا طی سال‌های گذشته مطالعات عدیده‌ای انجام شده و گروهی در موافقت و عده‌ای در مخالفت نظرات و شواهدی ارائه نموده‌اند (۸-۶). هم‌چنین استفاده از نتایج این نوع ارزشیابی در عمل با دشواری‌های زیر مواجه می‌باشد:

- ۱- عدم اطلاع دانشجو از ویژگی‌های تدریس و استاد خوب
- ۲- اثر تجربیات قبلی، سن و جنس دانشجو بر قضاوت وی
- ۳- ممکن است قضاوت فراگیران به جای تمرکز، بر کیفیت عملکرد اساتید تحت تأثیر ویژگی‌های فردی آنان قرار گیرد (۹).

از طرف دیگر ارزشیابی اساتید از طریق خودسنجی نیز سبب کاهش دخالت برخی متغیرهای ذهنی و افزایش انگیزه لازم برای قبول مسئولیت بیشتر آنان می‌گردد. هم‌چنین می‌تواند به عنوان یک ملاک جهت مقایسه با نمره‌ی ارزشیابی که دانشجو به استاد می‌دهد مورد استفاده قرار گیرد (۱۰). و موجب شناخت بهتر نقاط قوت و ضعف آموزش شده و به نوعی ارزشیابی از عملکرد اساتید نیز محسوب شود (۱۱).

با این وجود در ارزشیابی زمانی می‌توان به نتایج حاصله اعتماد کرد که اطلاعات گردآوری شده از صحت و دقت کافی

در دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور اساتید به‌عنوان عناصر اصلی در آموزش، پژوهش و خدمات درمانی شناخته می‌شوند. چرا که آنان می‌توانند از طریق ترکیب مناسب و بدیع عناصر موجود در نظام آموزشی، دانشجویان را به سوی اهداف متعالی سوق داده یا محروم نمایند (۱). بنابراین بهترین راه کنترل کیفی در نظام آموزش پزشکی ارزیابی عملکرد اعضای مذکور به منظور اصلاح و بهبود روش‌ها و فعالیت‌های آموزشی، کمک به مدیران برای تصمیم‌گیری معقول‌تر در مورد استخدام، ترفیع استادان و در نهایت ارتقاء آموزش به‌عنوان یک حرفه می‌باشد (۲).

تعریف ارزشیابی شامل بررسی و تفحص نظام‌دار یک موضوع، راهی برای بهبود و اثربخش کردن برنامه از طریق به‌کارگیری روش‌های درست، اخلاقی، امکان‌پذیر و دقیق می‌باشد (۳). ارزشیابی استاد به‌عنوان یک استراتژی مهم برای ارتقاء کیفیت آموزشی مورد توجه دانشگاه‌ها است. به‌همین جهت مراکز آموزش عالی برای تعیین شایستگی اساتید خود ملاک‌هایی را تعیین می‌کنند و بدین وسیله عملکرد آنها را از طریق فرایندی مدون مورد ارزشیابی قرار می‌دهند. هدف این نوع ارزشیابی‌ها بهبود نحوه تدریس و ارتقای اثربخشی آن است (۴). هم‌چنین ارزشیابی استاد عبارت است از تعیین میزان موفقیت وی در رسیدن به اهداف آموزشی است که در این راستا جمع‌آوری اطلاعات درباره فعالیت‌های آموزشی استاد و انتخاب معیارهایی جهت مقایسه اطلاعات رسیده ضرورت دارد تا بر این اساس میزان دستیابی استاد را به هدف‌های از پیش تعیین شده، مشخص نمود (۵).

سیف در کتاب روش‌های اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی، ارزشیابی استاد را از پیچیده‌ترین انواع ارزشیابی‌ها به‌دلیل کم‌اعتباری، بی‌دقتی وسایل و روش‌های سنجش و اندازه‌گیری مورد استفاده، دانسته و اعتقاد دارد شیوه‌های به‌کار رفته، روش ارزشیابی و منابع اطلاعاتی حاصل، نمی‌تواند اطلاعات مناسب و بی‌غرضی را ارائه نماید و پیشنهاد نموده است که برای

زمینه آموزش پزشکی کشور از سال ۱۳۵۸ که قابل دسترس بودند نیز بررسی شدند.

واژگان کلیدی برای جستجو شامل اساتید، ارزشیابی، ارزشیابی اساتید، ارزشیابی دانشجوی، خودارزیابی، کیفیت تدریس، دیدگاه اساتید، روند آموزش، رضایت‌مندی، شیوه تدریس، مسوول ارزشیابی، بازخوراند ارزشیابی، پایایی، روایی و دیدگاه اساتید، علوم پزشکی بود.

به‌منظور دسترسی به مقالات منتشر نشده در زمینه مورد نظر از طریق مرکز مطالعات و آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی سمنان در تاریخ ۱۳۸۶/۱۲/۲۸ با کلیه دانشگاه‌های علوم پزشکی مکاتبه شده است تا از این طریق نیز مقالات، پایان‌نامه‌ها و گزارشات منتشر نشده، جمع‌آوری گردند. پس از مکاتبه تعداد ۲۱ مقاله و خلاصه مقاله از طریق مراکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور واصل گردید که پس از بررسی فقط یک مقاله جدید به مقالات قبلی اضافه گردید.

معیار انتخاب مطالعات:

الف: نوع مطالعات توصیفی باشد.

ب: شرکت کنندگان در مطالعه اساتید دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور باشند.

ج: موضوع مورد مطالعه ارزشیابی دانشجویان از اساتید باشد.

د: نتایج مورد بررسی شامل دیدگاه اساتید در مورد ارزشیابی دانشجویان از استاد و خودارزیابی باشد.

راهبردهای جستجو.

با توجه به معیارهای انتخاب مقالات، کلیه خلاصه مقالات جمع‌آوری شده توسط گروه محققین مطالعه و تعداد ۷۶ خلاصه مقاله در زمینه ارزشیابی به‌صورت اولیه واجد شرایط انتخاب شدند. خلاصه مقالات انتخاب شده در جلسات بعدی (۲ جلسه) بررسی و با توجه به اهداف مطالعه، تعداد ۴۷ خلاصه مقاله در زمینه ارزشیابی اساتید انتخاب شدند.

برخوردار باشد و شرط لازم برای تحقق آن وجود ابزارهای جمع‌آوری دقیق اطلاعات می باشد. اصل مهم دیگر در فرایند ارزشیابی استاد توجه به نظرات مشتریان اصلی ارزشیابی مذکور که اساتید هستند می‌باشد، که کمتر به آن توجه شده است (۱۲). چنانچه قرار باشد نظرات دانشجویان برای ارزشیابی اساتید استفاده شود لازم است پرسش‌نامه‌هایی مشتمل بر سؤالات تعمیم‌پذیر و متغیرهای اصلی باشد. و هر نوع وسیله اندازه‌گیری با هر منظوری که تهیه گردد بایستی دارای ویژگی‌هایی از قبیل عینیت؛ سهولت اجرا و نمره‌گذاری، تعبیر و تفسیر، عملی بودن، به ویژه روایی و پایایی باشد (۱۳).

علاوه بر این از آنجا که در نظام آموزشی نقش آموزش‌دهندگان بسیار کلیدی است بنابراین بررسی کیفیت کار آنان در دانشگاه‌ها از جمله مهم‌ترین مسائلی است که سبب ایجاد بازخورد مناسب جهت تجزیه و تحلیل مسایل آموزشی و برنامه‌ریزی جامع استراتژیک دانشگاه خواهد شد و بدین منظور در پژوهش حاضر سعی شده از طریق انجام مطالعه‌ای سیستماتیک نتایج ده‌ها مطالعه‌ای را که در زمینه ارزشیابی اساتید در کشور به اجرا در آمده است با هم تلفیق گردیده تا نتایج به دست آمده از توان آماری بیشتری برای نمایاندن وضعیت ارزشیابی موجود اساتید دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور از دیدگاه آنان برخوردار گردد.

روش کار

کلیه پژوهش‌های انجام گرفته در زمینه ارزشیابی اساتید در بانک‌های اطلاعاتی از ابتدای ایجاد پایگاه تا اسفند ماه سال ۱۳۸۶ در بانک‌های اطلاعاتی Magiran.Irandoc.SID، Iranmedex در فواصل زمانی مختلف انجام گرفت؛ همچنین بانک‌های اطلاعاتی مدلاین و اسکوپوس، نیز به‌منظور دسترسی به منابع چاپ شده به زبان انگلیسی نیز بررسی شده است. علاوه بر آن در جستجوی دستی کلیه خلاصه مقالات ارایه شده در سمینارها و مقالات و پایان نامه های چاپ شده در

بر اساس نتایج به دست آمده برای هر هدف، توسط اعضای تیم، یک جدول مشترک پس از بحث، تنظیم و ارایه گردید که در موارد مربوط به گزینه های یکسان بر اساس توافق گروه، میانگین نسبت‌ها محاسبه و با استفاده از آزمون کای دو پراکنندگی نسبت‌ها نیز بررسی شد. از آنجا که در تعدادی از پژوهش‌های انجام شده در زمینه‌ی ارزشیابی استاد با وجود شباهت در عناوین از نظر اهداف فرعی در نتایج حاصله تفاوت‌هایی وجود داشت، بنابراین از ادغام نتایج اجتناب گردید.

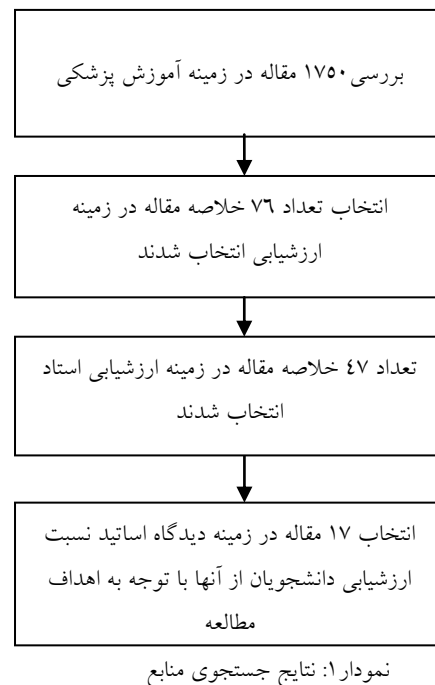
یافته‌ها

به منظور تعیین میزان رضایت اساتید از انجام ارزشیابی توسط دانشجویان، مقالات جمع‌آوری شده بر اساس متدولوژی جستجو، توسط اعضای تیم تحقیق مورد بررسی قرار گرفت که ۱۰ مقاله با رعایت شرایط ورود به مطالعه، هدف فوق را پوشش می‌دادند که نتایج آن‌ها استخراج و در جدول ۱ ارایه شده است.

نتایج جدول به صورت فرا تحلیل (متا آنالیز) تجزیه و تحلیل شده که میزان رضایت اساتید دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور از ارزشیابی دانشجویان از اساتید برابر $8/47\%$ به دست آمده است. آزمون همگونی کای دو برای بررسی همگونی نتایج مطالعات مختلف نیز محاسبه گردید ($p < 0/001$).

نتایج نشان می‌دهد مطالعات مختلف همگون نمی‌باشند. همچنین در این مقالات دلایل عدم رضایت اساتید از ارزشیابی دانشجویان بررسی شده است که مهم ترین این دلایل عبارتند از: الف) غرض شخصی ب) عدم صداقت در تکمیل فرم ج) بی دقتی و عدم احساس مسئولیت د) عدم آگاهی.

در مرحله بعدی مقالات انتخاب شده دسته بندی و سپس با توجه به راهبرد جستجوی مقالات، تعداد ۱۳ مقاله از ۴۷ خلاصه مقاله جمع‌آوری شد. مقالات مذکور به تعداد سه نسخه تکثیر و در اختیار ۳ نفر گروه تحقیق قرار گرفت. در مرحله دوم، پس از بررسی اولیه تعداد ۱۷ مقاله و خلاصه مقاله از این لیست بر اساس اهداف مطالعه که مربوط به دیدگاه اساتید نسبت به ارزشیابی دانشجویان از آنها بوده انتخاب و نتایج هر مقاله در جداول تنظیم شده ثبت گردید (نمودار شماره ۱).

برای تحلیل مقالات، مراحل کاری زیر انجام شده است. (۱۴).

با توجه به تنوع واژه‌های بکار رفته در مقالات گردآوری شده و ضرورت یکسان سازی و گروه‌بندی آنها بر اساس متون علمی مرتبط با روانشناسی یادگیری برای هر هدف حداقل ۲ جلسه جداگانه تشکیل و نتایج مجدد به صورت گروهی بحث گردید.

جدول ۱: تعیین میزان رضایت اساتید از ارزشیابی دانشجویان از اساتید

ردیف	نویسنده	محل مطالعه	تعداد نمونه	سال مطالعه	میزان رضایت (در صد)
۱	رنجبر (۱۵)	مازندران	۹۵	۱۳۸۴	۴۶/۴
۲	فتاحی (۱۶)	کرمان	۱۱۳	۱۳۸۱	۵۲/۲
۳	سرچمی (۱۷)	ایران	۱۶۱	۱۳۷۹	۶۲/۱
۴	ضیایی (۱۸)	بیرجند	۶۰	۱۳۸۳	۲۸/۳
۵	غفوریان (۲)	اهواز	۱۰۷	۱۳۸۰	۵۵/۱
۶	امینی (۱۹)	چهرم	۳۵	۱۳۸۵	۷۰/۹
۷	حاجی آقا جانی (۲۰)	شهید بهشتی	۶۹	۱۳۷۷	۵۳/۶
۸	کریمی (۲۱)	یزد	۱۴۵	--	۱۷/۴
۹	مطلق (۱۰)	اهواز	۷۶	۱۳۷۸	۷۲/۶
۱۰	شکورنیا (۸)	اهواز	۵۳	۱۳۷۵	۱۹

نتایج مقالات مذکور، مفاهیم یکسان که مبین فعالیت های مختلف اساتید باشد، استخراج گردید، که شامل: (۱) عملکرد (۲) کیفیت تدریس (۳) بهبود و اصلاح شیوه تدریس (۴) روند تدریس بوده است. نتایج بازخوراند ارزشیابی در ابعاد ذکر شده در مطالعات مختلف، در جدول ۲ آرایه شده است.

به منظور تعیین اثر ارزشیابی دانشجویان و بازخورد آن بر جنبه های مختلف فعالیت تدریس از مجموعه ۷۶ مقاله انتخاب شده ی اولیه (مرتبط با موضوع ارزشیابی) تعداد ۶ مقاله با رعایت شرایط ورود به مطالعه انتخاب شدند. پس از مطالعه

جدول ۲: تعیین اثر ارزشیابی دانشجویان و بازخورد آن بر جنبه های مختلف فعالیت تدریس و عملکرد اساتید

جنبه تدریس	نویسنده	تعداد	دانشگاه مورد پژوهش	سال مطالعه	نتایج
عملکرد	سرچمی (۱۷)	۱۶۱	ایران	۷۹-۷۸	۲۸/۷٪ اساتید میزان تغییر عملکرد خود را در حد متوسط و ۹/۴٪ در حد زیاد می دانستند.
کیفیت تدریس و آموزش	کیخانی (۲۲)	۸۳	زاهدان	۱۳۸۰	۶۹/۹٪ اساتید ارزشیابی را بر کیفیت آموزش به میزان زیاد موثر می دانند.
	امینی (۱۹)	۳۵	چهرم	۱۳۸۵	۴۸/۶٪ اساتید ارزشیابی را در کیفیت تدریس موثر می دانستند.
اصلاح شیوه ی تدریس	فتاحی (۱۶)	۱۱۳	کرمان	۱۳۸۱	۹۵/۶٪ اساتید ارزشیابی را در اصلاح شیوه تدریس موثر می دانستند.
روند تدریس	ضیایی (۱۸)	۶۰	بیرجند	۱۳۸۳	۹۰٪ اساتید ارزشیابی را در روند تدریس موثر می دانستند.
	غفوریان (۲)	۱۰۷	اهواز	۱۳۸۰	۸۵٪ اساتید بازخورد ارزشیابی را در بهبود روند تدریس موثر می دانستند.

کافی در مورد اهداف ارزشیابی در هنگام ارزشیابی، واحد ارزشیابی کننده و روند اجرای ارزشیابی، استخراج و نتایج ارائه شده در مقالات در جدول ۳ جمع بندی شده است.

به منظور استخراج نتایج در مورد "بهترین روش ارزشیابی همراه با شرایط مناسب"، مفاهیم نظارت، زمان مناسب ارزشیابی، نحوه توزیع برگه های ارزشیابی، آرایه توضیحات

جدول ۳: تعیین روش مناسب جهت ارزشیابی از نظر اساتید

موضوع	نویسنده	تعداد نمونه	دانشگاه مورد پژوهش	سال	نتایج
نحوه توزیع برگه ها	کیخانی (۲۲)	۸۶	زاهدان	۱۳۸۰	۴۹/۵٪ نحوه توزیع برگه ها را کاملا یا نسبتا مناسب دانستند
	فتاحی (۱۶)	۱۱۳	کرمان	۱۳۸۱	۶۴/۷٪ استفاده از کارکنان آموزشی و بیمارستان را در توزیع و نحوه اجرا ارزشیابی موثر دانستند
توضیح در خصوص ارزشیابی	کیخانی (۲۲)	۸۶	زاهدان	۱۳۸۰	۵۴٪ آنها توضیحات کارشناسان راجع به ارزشیابی در زمان توزیع برگه ها را کاملا یا نسبتا مناسب می دانستند
	توتونچی (۴)	۱۵۰	اصفهان	۱۳۸۳-۱۳۸۴	۵۴/۸٪ اعلام نمودند که رابطین ارزشیابی اطلاعات کافی در مورد فرآیند تکمیل فرم ها را به دانشجویان نمی دهند
شرایط و موقعیت	ضیایی (۱۸)	۶۰	بیرجند	۱۳۸۳	۹۳/۳٪ ارائه‌ی برنامه توجیهی برای اساتید درمورد نحوه و هدف ارزشیابی را بسیار ضروری میدانستند
	توتونچی (۴)	۱۸۵	اصفهان	۱۳۸۳-۱۳۸۴	۲۲/۱٪ شرایط و موقعیت تکمیل فرم ها جهت ارزشیابی توسط دانشجویان مناسب و معقول است
روند اجرا	فتاحی (۱۶)	۱۱۳	کرمان	۱۳۸۱	در مجموع نیمی از اساتید روند کنونی ارزشیابی را موثر دانستند
	مطلق (۱۰)	۷۶	اهواز	۱۳۷۸	۵۲٪ معتقد هستند که دانشگاه در اجرای ارزشیابی موفق بوده است
	شکورنیا (۸)	۵۳	اهواز	۱۳۷۵	۲۶٪ اساتید عضو هیات علمی بالینی- از عملکرد دانشگاه در زمینه ارزشیابی اعلام رضایت نموده بودند
دقت در جمع‌آوری اطلاعات	توتونچی (۴)	۱۵۰	اصفهان	۱۳۸۳-۱۳۸۴	۵۶/۸٪ اساتید اعلام کردند که رابطین پویایی و فعالیت لازم را جهت جمع‌آوری دقیق اطلاعات ندارند
واحد ارزشیابی	ضیایی (۱۸)	۶۰	بیرجند	۱۳۸۳	۸۱/۷٪ مسئول ارزشیابی را مرکز EDC میدانستند
	فتاحی (۱۶)	۱۱۳	کرمان	۱۳۸۱	۸۰/۶٪ مسئول ارزشیابی را مرکز EDC می دانستند
	فلاح زاده (۲۳)	۱۵۰	شیراز	۱۳۸۵	از نظر اساتید بالینی ۵۲/۶٪ گروه را مسئول ارزشیابی دانسته اند. از نظر اساتید علوم پایه ۴۳٪ مرکز EDC را مسئول ارزشیابی دانستند

جهت بررسی هم‌خوانی نتایج ارزشیابی اساتید، توسط دانشجویان با خود ارزیابی اساتید مقالات مرتبط با موضوع

ارزشیابی (۷۶ مقاله) بررسی و پس از بحث گروهی تعداد ۴ مقاله نتایج آنها در این زمینه مورد نظر قرار گرفت که نتایج آنها در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴: تعیین هم‌خوانی نتایج خود ارزیابی اساتید با ارزیابی از دیدگاه دانشجویان

موضوع	نویسنده	نتایج
تفاوت میانگین کل نمرات ارزیابی اساتید	آقامولایی (۱۱)	میانگین کل خودارزیابی اساتید ($۶/۳ \pm ۸۹/۷$) و میانگین نمرات ارزیابی اساتید توسط دانشجویان ($۶/۵ \pm ۸۵/۱$) که اختلاف معناداری بین آنها وجود دارد. میزان بستگی ۲۶٪ بوده است. ($p < ۰/۰۱۶$)
همبستگی بین ارزیابی دانشجویان و خودارزیابی در تدریس نظری و بالینی	وحیدشاهی (۲۴) (سال ۸۴)	همبستگی میان خودارزیابی اساتید و ارزیابی آنان توسط دانشجویان در تدریس نظری و بالینی برترتیب ۰/۱۲۵ و ۰/۲۵ بوده است ($p < ۰/۰۰۱$)
مقایسه خودسنجی و نظرات دانشجویان	بخشی (۲۵) (۷۵-۷۶)	تفاوت معنی دار آماری بین نظرات دانشجویان و خودسنجی استادان از نحوه تدریس مشاهده گردید
مقایسه خودسنجی و نظرات دانشجویان	نجفی (۲۶) شهرکرد (۷۸-۷۹)	در تمام حیطه های علمی معنوی و اخلاقی جلب انگیزه جهت مطالعه و تسلط علمی کنترل کلاس بین نتایج خودسنجی با ارزیابی توسط دانشجویان تفاوت معنی داری موجود بود ($p < ۰/۰۰۱$) در این بررسی مشخص شد که میانه نمرات توسط دانشجویان از نمرات خودسنجی کمتر بوده است.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به نتایج مندرج در جدول ۱ (میزان رضایت ۹۱۴ نفر از اساتید دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور از ارزیابی دانشجویان در ۱۰ مطالعه مختلف با میانگین $۰/۴۷/۸$ ؛ $\pm ۱۸/۹$)، سطح رضایت اساتید از این نوع ارزیابی بنا بر دلایلی که در قسمت ذکر گردیده است کمتر از ۵۰ درصد می‌باشد. همان‌گونه که از اطلاعات جدول مذکور مشخص شده است $۵۲/۳۴$ درصد از اساتید اعمال غرض شخصی دانشجویان، $۵۳/۲۴$ درصد عدم صداقت، $۶۷/۶$ درصد بی‌توجهی، عدم دقت و عدم احساس مسوولیت و $۶۱/۷$ درصد نیز عدم آگاهی آنان را دلیل نارضایتی خویش اعلام نمودند. از آنجا که ظاهراً استفاده از نظر دانشجویان در ارزیابی اساتید تنها منبع اطلاعاتی ملموس در دانشگاه‌های سراسر جهان است و اکثریت اساتید از روش نظرخواهی بوسیله دانشجویان رضایت ندارند (۶). خلدی و همکاران (۹) از جمله مشکلات ارزیابی اساتید از نظر دانشجویان را عدم اطلاع و آگاهی دانشجو از ویژگیهای تدریس و استاد خوب، تأثیر تجارب قبلی دانشجو (سن، جنس و...) بر قضاوت وی از استاد و نیز متأثر شدن دانشجویان از ویژگیهای فردی اساتید به‌جای کیفیت عملکرد آنان دانسته‌اند. نتایج به دست آمده در این مطالعه نیز به نحوی عدم رضایت

اساتید را بنابر دلایل فوق‌الذکر نسبت به این نوع ارزیابی مورد تأیید قرار داده است. مهمترین معایب روش ارزیابی توسط دانشجو عبارتند از الف) معرف نبودن نظر دانشجویان در خصوص شایستگی‌های اساتید. ب) تأثیر جنسیت استاد و دانشجو در نحوه ارزیابی. ج) تأثیر تعداد دانشجویان، سطح دشواری درس، نوع درس و مقطع تحصیلی بر نحوه ارزیابی دانشجویان. د) متأثر بودن نظر دانشجویان از رفتار دوستانه استاد، شیوه‌های سرگرم کننده، ویژگی‌های کلی، شهرت و اعتبار وی (۶، ۲۷). بنابراین به نظر می‌رسد نتایج به دست آمده در زمینه نارضایتی اساتید امری اجتناب ناپذیر می‌باشد.

با توجه به نتایج مندرج در جدول ۲، میانگین نظر اساتید بر تأثیر بازخورد نتایج ارزیابی بر فرآیند تدریس آنان برابر با $۷۱/۲$ ($\pm ۲۳/۴$) درصد بوده است. اگر در روش استفاده از نظر دانشجویان دقت لازم بکار گرفته شود، استفاده از ارزیابی تکوینی به عنوان یک منبع بازخورد برای اصلاح کار اساتید مطلوب است (۶).

"مدل عمومی آموزش" فعالیت‌های معلم را در ۵ مرحله قابل تفکیک شامل فعالیت‌های پیش از آموزش، پیش از آموزش و ضمن آموزش، در ضمن آموزش، در ضمن آموزش

نتایج ارزشیابی به عنوان بازخورد، آثار مثبت در بهبود فرآیند تدریس و یادگیری داشته است.

بر اساس نتایج جدول ۳ فرآیند اجرایی ارزشیابی دانشجویان از اساتید از وضعیت مطلوبی برخوردار نمی‌باشد. در عین حال بیشترین رضایت اساتید از زمان انجام ارزشیابی (با میانگین ۶۵/۵٪) بوده و همچنین اکثریت آنها نیز مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی را بعنوان واحد ارزشیابی کننده مناسب می‌دانستند. اما در خصوص رویه اجرایی شامل توزیع برگه‌های ارزشیابی، ارایه توضیحات کافی و مناسب در مورد نحوه و اهداف ارزشیابی، شرایط و موقعیت اجرای ارزشیابی، دقت در جمع‌آوری اطلاعات، نظارت و روند اجرای ارزشیابی رضایت‌مندی ناکافی بوده و نیازمند بازنگری در فرآیند اجرای ارزشیابی می‌باشد.

در مطالعه‌ای که در دانشگاه علوم پزشکی اصفهان به منظور بررسی نظرات اعضای هیأت علمی نسبت به فرآیند ارزشیابی استاد صورت گرفته است، نتایج نشان داده که از فرآیند ارزشیابی رضایت مناسبی وجود نداشته و آنها ذکر کردند که با اینکه رابطین ارزشیابی کارگاه‌های آموزشی خاص را گذرانده و کوشش شده که با وظایف خود آشنا شوند، ولی به دلایلی از قبیل مشغله زیاد، کمبود نیروی انسانی، وقت کم، کم بها بودن فعالیت رابطین، وسعت واحدهای درسی و پراکندگی و محدودیت دسترسی به دانشجویان در محیط‌های بهداشتی و بالینی نظارت کافی صورت نمی‌گیرد و همچنین نحوه نظارت مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی در امر ارزشیابی استاد نیز به مشکلات افزوده است (۴).

در مجموع در این مطالعه از انجام ارزشیابی نزدیک به پایان ترم نیز اعلام رضایت شده است لیکن مطالعه دکتر سیف نشان می‌دهد که ارزشیابی تحت تأثیر زمان قرار نمی‌گیرد (۵).

با توجه به نتایج پیشنهاد می‌شود که آموزش کافی به دانشجویان در مورد اهمیت نظرات آنان در ارزشیابی اساتید با استفاده از پمفلت، کارگاه یا جذب مشارکت واقعی‌تر آنان در ارزشیابی از طریق ارایه توضیحاتی قبل از انجام ارزشیابی

و پس از آموزش و پس از آموزش در نظر گرفته و برای هر یک از مراحل یاد شده فعالیت‌هایی را مطرح نموده است که مهم‌ترین آنها در هر مرحله به شرح زیر می‌باشند (۲۸).

مرحله اول: پیش از آموزش:

شامل فعالیت‌های: تعیین هدف‌های رفتاری، تعیین رفتارهای

ورودی و سنجش آغازین

مرحله دوم: پیش از آموزش و ضمن آموزش

شامل: مراجعه به یافته‌ها و نظریه‌های روانشناسی یادگیری

و انگیزش و استفاده از آنها برای بهبود فرآیند آموزش و

یادگیری

مرحله سوم: در ضمن آموزش.

شامل فعالیت‌های: مراجعه به پژوهش‌های انجام شده در

رابطه با اثربخشی روش‌ها و فنون مختلف آموزشی و انتخاب

روش‌های مورد نیاز برای آموزش هدف‌های گوناگون.

مرحله چهارم: در ضمن آموزش و پس از آموزش.

شامل فعالیت‌های: اجرای ارزشیابی در ضمن آموزش جهت

اصلاح نواقص فرآیند یادگیری و نیز اجرای ارزشیابی پایانی

برای تعیین میزان یادگیری

مرحله پنجم: پس از آموزش.

فعالیت مهمی چون بررسی و استفاده از نتایج ارزشیابی‌های

انجام شده برای تجدید نظر در مراحل مختلف مدل آموزشی را

در بر می‌گیرد.

پیشنهاد می‌شود با توجه مراحل آموزش و نوع فعالیت‌های

استاد که در مدل عمومی آموزش ذکر شده است دست‌اندرکاران

امر ارزشیابی اساتید نحوه انعکاس نتایج مربوط به هر نوع

ارزشیابی از عملکرد آموزشی آنان را به نحوی طراحی و اجرا

نمایند که بتواند آثار مشخصی را در فعالیت‌های خاص هر

مرحله بعنوان بازخورد داشته باشد. که البته در راستای اجرای

پیشنهاد مذکور ضروری است در تنظیم محتوی فرم‌های

ارزشیابی از دانشجویان مفاد مندرج در هر مرحله نیز مدنظر

قرار گیرد. بنابراین علی‌رغم سطح پایین رضایت اساتید از این

نوع ارزشیابی و نتایج فوق‌الذکر به نظر می‌رسد صرف انعکاس

روش خودسنجی معلم به ویژه استفاده از آن برای اخذ تصمیم‌های شغلی ایراد گرفته‌اند از جمله گفته‌اند اصطلاح خودسنجی یا ارزشیابی خود نقض غرض است زیرا هدف اصلی ارزشیابی از معلم قضاوت کردن درباره اثربخشی کار او به منظور استخدام، ارتقای مرتبه، افزایش حقوق و مانند این‌ها است و از این لحاظ معلمان نمی‌توانند خود به قضاوت در مورد کار خویش بپردازند. علی‌رغم اختلاف نظرهای موجود در مورد روش خودسنجی معلم اگر قرار باشد معلمان از جنبه‌های مختلف مورد ارزشیابی قرار گیرند و اطلاعات کاملی درباره کم و کیف کار آنان فراهم آید استفاده از این روش اجتناب‌ناپذیر است. به ویژه زمانی که هدف عمده ارزشیابی معلم کشف نواقص کار او و کمک به بهبود روش آموزش او باشد (۲۷).

نتیجه‌گیری:

با عنایت به نتایج حاصل از این پژوهش که بصورت مرور نظام‌مند بر روی ده‌ها مطالعه موجود در کشور انجام شده است و دیدگاه اساتید دانشگاه‌های علوم پزشکی را نسبت به ارزشیابی دانشجویان از خود نشان می‌دهد و عدم رضایت مناسب اساتید از این نوع ارزشیابی و ضعف‌های موجود در جنبه‌های مختلف فرایند آن را آشکار ساخته و از طرفی با توجه به اهداف این نوع ارزشیابی که مهمترین آنها عبارتند از:

کمک به اساتید در جهت اصلاح و بهبود روش‌ها و فعالیت‌های آموزشی خودشان

کمک به مدیران و مسئولان دانشگاه‌ها در جهت تصمیم‌گیری‌های معقولانه و درست‌تر درباره استخدام، ترفیع، ارتقاء

بنابراین پیشنهاد می‌گردد:

الف) با توجه به وجود انواع مختلف ملاک‌های موفقیت آموزشی معلم، چنانچه قرار باشد ارزشیابی دقیق و قابل اعتمادی از اساتید به‌دست آید لازم است روش‌های مختلف ارزشیابی همزمان با ارزشیابی استاد توسط دانشجو، مورد استفاده قرار گیرد تا تصویر کامل‌تری از نحوه عملکرد آنان

صورت گیرد. همچنین پیشنهاد می‌شود نظارت مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی از فرآیند اجرای ارزشیابی دقیق‌تر شده و سیستمی متشکل از نیروی انسانی مناسب و آموزش دیده و با انگیزه برای اجرای ارزشیابی در نظر گرفته شود.

با توجه به نتایج جدول شماره ۴ میانگین نمرات ارزشیابی اساتید به روش خودارزیابی از ارزشیابی توسط دانشجویان بالاتر بوده و همبستگی بین نمرات پایین گزارش شده است. باید از نتایج خودارزیابی به منظور برنامه‌ریزی برای برطرف نمودن نقاط ضعف و افزایش توانمندی اعضای هیات علمی در تدریس استفاده‌شود در چنین حالتی است که نتایج خودارزیابی واقعی‌تر می‌شود. در عین حال یکی از دلایل احتمالی بالاتر بودن نتیجه خودارزیابی اساتید در مقایسه با ارزشیابی آنها توسط دانشجویان عدم وجود فرهنگ ارزشیابی است. لازم است ابتدا فرهنگ خودارزیابی در بین اعضای هیات علمی ایجاد شود و دلایل خودارزیابی برای آنها روشن شود. و پس از آن انتظار نتایج واقعی‌تر را در خودارزیابی و همبستگی بیشتر آن با ارزشیابی اساتید توسط دانشجویان از آنها داشت. علاوه بر این خودارزیابی در شرایطی که هدف ایجاد انگیزه برای تغییر رفتار است مفید خواهد بود و نتایج واقعی‌تری را به همراه خواهد داشت (۱۱). همچنین نارضایتی اساتید از ارزشیابی توسط دانشجویان و آشنایی آنان با محتوی آموزش، مقطع تحصیلی، نوع درس و سطح دشواری دروس از دلایل تفاوت بین نمرات ارزشیابی است.

برخی مؤلفین روش خودسنجی معلم را به عنوان قضاوت در باره آموزش خود تعریف کرده است و برای این منظور پنج وسیله عمده را معرفی نموده است که شامل: گزارش‌های شخصی، مواد مطالعه شخصی، مشاهده از آموزش همکاران و ضبط ویدئویی از تدریس خود می‌باشند. روش خودسنجی برای کشف نواقص آموزشی معلم و کمک به رفع آنها از بهترین روش‌های ارزشیابی معلم است در این روش خود معلم مسوول ارزشیابی از کار خود و مهم‌ترین عامل در رفع مشکلات کار خویش است. با وجود این کسانی که استفاده از

۱- تعیین مسوول و سازمان واحدی جهت طراحی و مدیریت ارزشیابی اساتید به شکل یکپارچه و با نظارت بیشتر و دقیق‌تر.

۲- استفاده از کارشناسان مجرب، آموزش دیده و با انگیزه جهت سپردن کار مهم ارزشیابی اساتید به آنان.

۳- برگزاری جلسات توجیهی لازم برای اساتید و دانشجویان در خصوص اهداف و سایر جنبه‌های ارزشیابی اساتید.

۴- چنانچه هدف ارزشیابی استاد اصلاح و بهبود روش‌ها و فعالیت‌های آموزشی اوست، لذا عنایت به امر مهم انعکاس نتایج به شکل مناسب به وی و اعمال پیگیری‌های لازم متعاقب آن در قالب بازخورد به منظور ارتقاء آموزش مطلوب خواهد بود.

د) از آن‌جا که استفاده از نظرات دانشجویان جهت ارزشیابی استاد متأثر از عوامل متعددی است نظیر نمره دانشجو، جنسیت معلم و فراگیر، خصوصیات رفتاری فراگیران، علاقه‌مندی و اهمیت دادن آنها به تحصیل، نحوه حضور دانشجو در کلاس، تعداد دانشجویان کلاس، سطح دشواری درس، نوع درس و سطح تحصیلات، رفتار، شهرت و اعتبار استاد و ... می‌باشد لذا ضرورت دارد پرسشنامه‌های نظرسنجی از فراگیران مطابق اصول صحیح و با شرایط بالا تهیه گردند...

به‌دست آید و به قضاوت معقول‌تری درباره آنان دست یافت. از جمله این روش‌ها به موارد زیر می‌توان اشاره کرد.

استفاده از یادگیری دانشجویان

ارزشیابی از خود

ارزشیابی به‌وسیله همکاران

بررسی آثار علمی اعضای هیأت علمی و ...

ب) پرسشنامه‌های نظرخواهی از فراگیران برای اینکه اطلاعات جامعی را از همه ویژگی‌های آموزشی استاد به‌دست دهد بایستی دارای سؤالات متنوعی در چند گروه بوده که جنبه‌های خاصی از ویژگی‌های مورد نظر را بسنجند. یعنی یک دسته از سؤالات مختص درس دسته‌ای دیگر ویژه‌ی آموزش استاد، سؤالاتی مخصوص یادگیری دانشجو و قابل فهم بودن مطالب برای او و گروه دیگر سؤالات در خصوص منابع یادگیری و غیره باشد که در تهیه فرم‌های ارزشیابی استاد از نظر دانشجویان، توجه به این موضوع مهم خواهد بود.

ج) با عنایت به نظام‌مند بودن آموزش و اینکه عوامل متعددی از درون و بیرون آموزش و استاد را به عنوان یکی از ارکان آن تحت تاثیر قرار می‌دهد لذا پیشنهاد می‌گردد که نظام ارزشیابی اساتید در دانشگاه‌ها مورد تجدید نظر قرار گیرد و در این راستا توجه مسوولین محترم را به موارد زیر معطوف می‌دارد.

References:

- Nasr-abadi A, Parsa Z. Review of teacher evaluation at medical Universities of Tehran. *Journal of Hayat*. 2004;10(20):40-51. [In Persian].
- Ghafourian Boroujerdnia M, Shakurnia A.H., Elhampour H. The Opinions of Academic Members of Ahvaz University of Medical Sciences about the Effective Factors on Their Evaluation Score Variations. *Strides in Development of Medical Education* 2006; 3(1):19-25. [In Persian]
- Adib hajbagheri M. Evaluation of an evaluation. *Iranian Journal of Medical Education* 2002; 2(2 (8 supplement)):7-8. [In Persian]
- Tootoonchi M, Changiz T, Alipour L, Yamani N. Faculty Members' Viewpoints towards Teacher Evaluation Process in Isfahan University of Medical Science. *Iranian Journal of Medical Education* 2006; 6(1): 23-31. [In Persian].
- Saif A.A. How is valid the teacher evaluation that was made with the students? *Research in psychology* 1991;1(2):12-24. [In Persian]
- Saif AA. Educational measurement, assessment and evaluation. Third edition,

- Tehran, Dowran Publishing Company. 2003. [In Persian]
7. Hake RR. Problems with student evaluations: Is assessment the remedy? 2002: Available from <http://www.stu.ca/~hunt/hake.htm>.
 8. Shakournia A., Motlagh S., Malayeri A., Jahanmardi A. Students' views towards teachers evaluation, Ahwaz Medical Sciences University. Iranian Journal of Medical Education. 2002; 2(0):52-53. [In Persian]
 9. Kholdi N, Sheikhan A. Comparison of teachers evaluation by students, colleagues and teachers of Shahed School of medicine. Research in Medical Sciences. 1998; 3(1 supplement):49-51. [In Persian]
 10. Motlagh M.E. Shakournia A, Malayeri A, Jahanmardi A, Kiamanesh A. Viewpoints of Ahvaz Medical University teachers towards self evaluation-1999. The 4th Congress on Medical Education Tehran. 1999;58:63. [In Persian]
 11. Aghamolayi T, Abedini S. Comparison of Self and Students' Evaluation of Faculty Members in School of Health of Hormozgan University of Medical Sciences. Iranian Journal of Medical Education 2008; 7(2):191-199. [In Persian]
 12. Tootoonchi M, Changiz T, Alipour L. Viewpoints of teachers towards the nature of the teacher evaluation process and its feedback. 2006;5(14). [In Persian]
 13. Adhami A., Nakhaei N., Fasihi Harandi T., Fatahi Zahra. Preliminary assessment of the validity and reliability of the evaluation questionnaires by the students regarding teaching methods of the faculty members of kerman university of medical sciences in 2002-2003. Strides in Development of Medical Education. 2005; 1(2):121-129. [In Persian]
 14. Shirvani A, Rajabnejad M, Khazanedari S. Systematic Review. 1st ed. Tehran: University Excellence Center, Clinical Excellence Office.2006. [In Persian]
 15. Ranjbar Mansour, Vahidshahi K. Effective factors on faculty members' job satisfaction in Mazandaran UNiversity of Medical Sciences, School of Medicine, 2006. Strides in Development of Medical Education. 2008; 4(2):92-99. [In Persian]
 16. Fatahi Z, Adhami A, Nouhi E, Nakhaei N, Eslaminezhad T. Opinion of Academic Members of Kerman University of Medical Sciences About Educational Evaluation of Lecturers, 2002-2003. Hormozgan Medical Journal. 2005; 9(1):59-66. [In Persian]
 17. Sarchami R., Salmanzadeh H. A survey on opinions of faculties about the efficiency of student ratings on teacher performance in Iran University of Medical Sciences during 1378-80. Iranian Journal OF Medical Education 2002; 2(8):50-50. [In Persian]
 18. Ziaei M, Miri MR, Hajiabadi MR, Azarkar Gh, Eshbak P. Academic staff and students' impressions on academic evaluation of students in Birjand University of Medical Sciences and Health Services. Journal of Birjand University of Medical Sciences. 2007;13(4):61-67. [In Persian]
 19. Amini M, Honardar M, The view of faculties and medical students about evaluation of faculty teaching experiences. Koomesh Journal of Semnan University of Medical Sciences. 2008;9(3):171-178. [In Persian]
 20. Haji-Aghajani S. Ideas of professors of the school of nursing & midwifery regarding the effort of student's evaluation on their quality of teaching and their satisfaction of it. Research in Medical Sciences 1998; 3(1):.36-38. [In Persian]
 21. Karimi H, Hadi Nodooshan H, Ehrampoosh MH, Aghili H. Viewpoints of Shahid Sadooghi Medical University clinical teachers towards evaluation forms and presentation of new solution. 7th National congress on Medical Education 2005 Nov 12-15. Tabriz University of Medical Sciences; Tabriz. Iranian Journal of Medical Education.2005;5(14):113-114. [In Persian]
 22. Keykhaei A, Navidian A, Tabasi MA, Sargazi GH.H. Study of ZUMS faculty members' views on "faculty members' assessment. Zahedan Journal of Research in Medical Sciences (Tabib-E-Shargh) 2002; 4(3):135-140. [In Persian]
 23. Falahzadeh M.H, Yosefi GH, Gholami M. Viewpoints of Shiraz University of Medical Sciences teachers towards the student based evaluation process. 8th National congress on Medical Education 2007 Mar 6-8. Kerman University of Medical Sciences; Kerman 2007. p79. [In Persian]

24. Jafari HM, Vahidshahi K, Kousarian M, Mahmoudi M. Comparison between the results of academic staff self assessment and those made by the students, faculty of medicine, Mazandaran University of medical sciences, 2006. Journal Of Mazandaran University of Medical Sciences. 2007; 17(57):67-74. [In Persian]
25. Bakhshi H, Shahabi M, Taleghani F, Sajadi S, Zahedian M. Teacher evaluation: Self assessment vs student assessment. Research in Medical Sciences 1998; 3(1 supplement):13-15. [In Persian]
26. Najafi M, Tamizi-far B. Comparison between the results of academic staff self assessment and those made by the students, Sharekord University of medical sciences. In: list of Iranian Medical Education Articles and Dissertations in 1979-1998. Tehran. Shahid Beheshti Medical University; 2002.p:138.
27. Saif AK. Methods of educational measurement and evaluation. 23rd ed. Tehran: Dowran Publishing Company. 2003. [In Persian]
28. Saif AK. Modern educational psychology : psychology of learning and instruction. Tehran: Dowran Publishing Company; 2007: 57-62. [In Persian]